

Qərbi Azərbaycana Qayıdış bəşəri hüququn tələbidir

Akademik Fikrət Əliyev Meğri rayonunun, doğulub-böyüdüğü Nüvədi kəndinin tarixi, Qərbi Azərbaycanın zəngin mədəni irsinə verdiyi töhfə barədə XQ-yə bildirdi:

– Meğri adının mənası ilə bağlı fikirlər müxtəlifdir: əsaslısı da var, əsassızsı da. Məsələn, ermənilər iddia edirlər ki, Meğri sözündəki “meğ” “bal” mənasını verir. Bu, ağ yalandır. Çünki rayonun ermənilərə aidyyəti yoxdur. Bu söz qədim zamanlarda həmin ərazidə yaşamış türksöylü Mıgır tayfasının adından yaranıb. Qeyd edirəm ki, atam Əhmədli Əliyevin “Azərbaycan dilinin Meğri şivələri” adlı kitabı var. Həmin kitabda xüsusi vurğulanır ki, Meğri əhalisi türk tayfalarından ibarətdir, o cümlədən də Mıgır tayfasından. Təsəvvür edin, o boyda geniş ərazidə bir dənə də olsun erməni toponimi yoxdur, hamısı Azərbaycan mənşəlidir.

Nüvədi də tarixən azərbaycanlıların yaşadığı bir ərazi olub. Hətta İstanbulda mən tarixi sənədləri araşdırarkən şahidi olmuşam ki, Nüvədi ilk dəfə Osmanlı mənbələrində 1593-cü ildə Rəvan bəylərbəyliyi (İrəvan əyaləti) Masırı nahiyyəsində (inzibati bölgü vahidi) 25 təsərrüfatdan ibarət kənd kimi qeyd edilib.

İşğala qədər Nüvədi kəndinin ərazisi 270 kvadratkilometr olub. Bu kənd Meğri rayonunun ərazisinin təxminən 40 faizini əhatə edib. 1929-cu ilədək inzibati ərazi bölgüsü cəhətdən Cəbrayıl qəzasına tabe olub - Azərbaycan torpağı olub. Əvvəllər Naxçıvan – Ordubad ərazisi, sonra Yelizavetpol (Gəncə) quberniyasının Zəngəzur qəzasının ərazisinə daxil edilib. 1979-cu ilin statistikasına görə kəndin əhalisi sayı 1700 nəfərə çatıb. Nüvədi camaatı hər zaman yüksək təhsil səviyyəsi ilə seçilib, bölgədə maarifçilik ənənəsinin də daşıyıcısı olub.

– Nüvədililər ermənilərin törətdikləri hər 3 soyqırımına məruz qalıblar. Lakin onlar Qərbi Azərbaycana ən sonuncu tərək edən icma kimi tanınırlar.

– Kəndin taleyi, həqiqətən, çox qəribədir. 1905-1906-cı, 1918-ci illərin qırğınları, deportasiyası öz yerində. Amma 1929-cu ildə başqa bir faciə yaşanıb. Bütün bunlar ermənilərin törətdikləri terrorların sistemli olduğunu göstərir. Yəni bizə qarşı təzyiqlər həmişə olub. Məsələn, 1906-cı ildə qonşu kənddən ermənilər hücum ediblər, amma əhali müqavimət göstərərək təslim olmayıb. Şiddətli döyüş və mühasirə bir aya yaxın davam edib. Sursat və azuqə tükəndiyinə görə camaat kənddən çıxmağa məcbur olub.

Təxminən, 3 il sonra nüvədililər viran olmuş kəndə qayıdıb onu bərpa edərək yenidən yaşamağa başlayıblar. Bu qırğın və talan 1918-ci ildə də təkrarlanıb. Babam danışdı ki, 1918-ci ildə ermənilər hücum etdilər, evləri yandırdılar, dağıtdılar. Biz 3 gün döyüşdük, top-tüfəngin qarşısında ca-

maatı qırğına vermədik, nəhayət, kənddən çıxmağa məcbur olduq. Bir də Nüvədiyə 3 ildən sonra qayıtdıq. Evlərimizi, təsərrüfatlarımızı yenidən bərpa etdik. Amma ermənilər bizə qarşı müxtəlif təzyiqlərdən, təhdidlərdən əl çəkmədilər.

– Dediniz ki, 1929-cu il hadisəsi daha faciəli olub...

– Ümummillə lider Heydər Əliyev bu qəsd barədə dəfələrlə söz açmışdı. SSRİ rəhbərliyi Naxçıvanla Azərbaycanın digər bölgələrini ayıran Meğrinin ərazisini daha da genişləndirmək istəyirdi. Buna görə də Zəngəzur, o cümlədən Meğri və Nüvədi sovet dövründə ermənilərə verildi. Prezident İlham Əliyev də həmişə bu tarixi həqiqəti vurğulayır. Qeyd edirəm ki, o vaxt Meğrinin Naxçıvanla Azərbaycanın digər bölgələrini ayıran hissəsi yalnız 11 kilometr idi. Sonradan bu yola Ordubadın Kilit kəndinə məxsus torpaqların bir hissəsi, Aldərə və bir neçə başqa kəndin də əraziləri əlavə edilərək məsafə 46 kilometrə çatdırılıb.

1929-cu ildə ermənilər Moskvaya mü-

rüş üçün vaxt təyin edildi. Sonra dedilər ki, Qorbaçov Krimdə həbs olunub. Həmin gecə Fövqəladə Hallar üzrə Dövlət Komitəsinin (QKÇP) rəhbəri, SSRİ-nin vitse-prezidenti Gennadi Yanayevin başçılığı ilə avqust hadisələri başlamışdı. Sonra Yanayevlə görüşmək istədim, 3 gün gözləməyimi bildirdilər.

Dedilər ki, müdafiə nazirinə tapşırıq verilib. Sovet ordusu Qafandan başlayaraq erməni terrorçuları tərək-silah edəcək, hər şey öz qaydasına düşəcək. Sonra mənə Lukyanovun köməkçisi Aleksandrov qəbul etdi, vəziyyəti danışdım. Mənə dedi ki, Nüvədi Ermənistanın ərazisidir, nəse etmək mümkün deyil. Etirazımı bildirdim, mənə həbs etmək istədilər. Beləliklə, heç nə alınmadı. Qayıtdım Bakıya.

Evlərimdən qovulan Nüvədi camaatı Zəngilan rayonunun Vejnəli kəndinin yaxınlığında çadırlarda məskunlaşmışdı. Azərbaycanın müxtəlif ərazilərindən yadamlar gəlirdi, amma ölkə rəhbərliyi bu məsələyə laqeyd yanaşırdı. Ona görə vəziyyət çox ağırlaşanda Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Sovetinin sədri Heydər Əliyevə zəng etməli oldum. Ümummillə lider dərhal dəstək göstərilməsi barədə tapşırıq verdi, nüvədililərə Naxçıvandan yadamlar gəldi.

– Qərbi Azərbaycana qayıdış ümumxalq hərəkətinə çevrilib. Erməni millətçiləri ilə mübarizəmiz bu müstəviyə keçib.

– Yaxşı bilirik ki, Azərbaycan Respublikası heç vaxt indiki qədər güclü olmayıb. Qarabağın və Şərqi Zəngəzurun işğaldan azad olunması, ölkəmizin ərazi bütövlüyünün və suverenliyinin tam təmin edilməsi milli tariximizdə bənzəri olmayan bir hadisədir. İndi isə qarşımızda yeni bir vəzifə - Qərbi Azərbaycana qayıtmaq məsələsi dayanır. Bu gün o torpaqların 80 faizi boşdur. Evlərin daşlarını, qapı-pəncərələrini söküb aparmaqdan başqa heç nə edə bilməyiblər. Çünki orada yaşamaq istəməzlər, bilirlər ki, o kəndlər onların deyil.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev isə deyir: “Biz Qərbi azərbaycanlıları topsuz-tüfəngsiz geri qaytaracağıq”. Bu, bizim üçün çox böyük xoşbəxtlikdir. Mən də bir Qərbi azərbaycanlı kimi deyirəm ki, biz Prezidentimizin qətiyyətinə inanırıq. Davamlı olaraq əl-ələ verib doğma yurda qayıtmaq məsələsini gündəmdə saxlamalıyıq. İnanırıq ki, biz mütləq oraya qayıdacağıq.

Qərbi Azərbaycana qayıdış uzaqda deyil. Bu baxımdan, gənclərimizin üzərinə böyük məsuliyyət düşür. Onlar kim olduqlarını bilməlidirlər, milli kimliklərini unutmamalıdırlar, tarixlərinə dərinləndirilməli olmalıdırlar. Biz nüvədililər də deportasiyamızın ildönümlərini həmişə bu yaddaşı qorumaq niyyəti və yurd sevgisi andı kimi qeyd edirik.

– Söhbət üçün sağ olun.

Hazırladı: Tahir AYDINOĞLU XQ